

Çeşitli Ülkelerdeki Ulusal Düzeyde Etik Girişimler

Berna ARDA*, Erdem AYDIN"

* Doç.Dr.Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji ABD, ANKARA

** Dr.Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji ABD, ANTALYA

ALMANYA

Batı Almanya'da çok sayıda bakanlıklar arası Ad Htc komisyonları ve yasa koyucu Ad Hoc komisyonlar bulunmaktadır. 1985 yılında pek çok eyalet **bakanlığının** ve akademik kurumların temsilcilerinin katılımıyla bir ortak komisyon oluşturulmuş ve bu komisyon IVF, gen analizi ve gen tedavileri konusunda bir rapor yayınlamıştır. "Benda komisyonu" olarak bilinen bu organa anayasa mahkemesinin başkanı tarafından yetki verilmiştir. Söz konusu rapor eyalet adalet bakanlığının embriyoyu koruma yasasını çıkarmasında yol gösterici olmuştur. Eyalet parlamentosu "soruşturma komisyonları" olarak bilinen "Ad Hoc" komisyonları da, biyo etik komisyonu da biyoetik sorunlar için oluşturulmuştur.

Gen teknolojisi komisyonu biyo teknoloji alanına odaklanmıştır ve 1987 yılında bir rapor yayınlamıştır. Bir başka komisyon da teknolojinin değerlendirilmesi alanında çalışmaktadır. Ve teknolojinin sosyal anlamda kabul edilebilirliğini konu edinmektedir.

Üçüncüsü 1989da kurulmuş olan ve toplum sağlığı sistemleri alanında çalışandır. Benda ve öteki komisyonlar genellikle modern tıp teknolojisinin moral ve sosyal kabul edilebilirliğini belirlemede seçilmiş vakalara göre senaryolar geliştirir. Spesifik vakalara "insan onuru" gibi genel ilkeleri uygulamak ve gelecekte teknolojik olasılıkların nasıl kullanılabileceğini belirlemek gibi işlevleri vardır.

1985 yılında eyalet hekimler odasının bilimsel konseyi, felsefecileri, teologları ve sağlık yöneticilerini kap-

sayan iki etik komisyon oluşturulmuştur. Bilimsel konsey IVF ve embriyo araştırmaları konularında çalışmıştır. 1986 yılında Alman Tıp Hukuk Topluluğu ciddi sakatlığı olan yeni doğanların tedavilerinin yapılıp yapılmaması konusunda çalışmıştır. Ve Alman Antropoloji ve İnsan Genetiği Topluluğu anne babalara fetüsünün cinsiyeti konusunda bilgi verilmesini kısıtlayıcı bir rehber yayınlamıştır.

Eski Batı Almanya'da Tıp Fakültelerinde de etik komiteler bulunmaktadır. İnsan deneylerinin yarattığı moral ve yasal sorunların değerlendirilmesi ve konsültasyonda hekimlere yardımcı olunması, hekim odalarında olduğu gibi, Tıp Fakültelerinde de etik komitelerin başlıca uğraş alanlarıdır. 1986 yılında bu etik komitelerin üyeliklerini ve etkinliklerini düzenlemek üzere bir birlik kurulmuştur. Yılda bir kez toplanmaktadır.

Alman halk politikasında etiğin rolü, Nazi döneminin ışığında genelde olduğundan farklı biçimde görünmektedir. - 1989'da bir İngiliz biyoetikçisinin ziyareti sırasında onun biyomühendislik ve zeka geriliği konusundaki dersleri, antibiyoteknoloji ve sakat haklarını savunan gruplar bu biyoetikçiye Nazilerin sakatlara yönelik kişilere uyguladığı ötanazi programlarını savunmakla suçlamaları yüzünden iptal edilmiştir. Buna ek olarak, sonuçta öteki halde protestoları da biyoetik konusundaki kursların, derslerin iptal edilmesini güçlendirmiştir. Antibiyotetik protestocuları günümüz biyoetik sorunlarının halk düzeyinde tartışılmasının tehlikeli olacağını düşünmektedir.

ARJANTİN

Aralık 1992'de Ulusal Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın sağlık sekreteryasına bağlı olarak "Ulusal Biyoetik Komisyonu" kuruldu. Araştırma protokollerinin oluşturulması, araştırma komitelerinin denetlenmesi ve öteki biyoetik konularında düşünce üretilmesi başlıca işlevidir. Bu ulusal sağlık araştırmaları ve biyoetik komisyonunun politikalar oluşturmak ve biyoetik araştırmaları programlarını incelemesi de önerilmektedir.

Gelis Tarihi: 28.8.1995

Yazışma Adresi: Berna ARDA

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi
Deontoloji ABD, ANKARA

Bu çeviri Amerika Birleşik Devletleri Kongresi Teknoloji Değerlendirme Dairesi'nin bir yayınından yapılmıştır. Söz konusu Daire yukarıdaki tıp etiği bilgilerini Kasım 1992de posta yoluyla gerçekleştirdiği bir anket sonrasında derlemiştir. Bu bilgilerin 1992 yılı sonundaki durumu yansıttığı unutulmamalıdır.

AVUSTRALYA

Avustralya sağlık politikasının geliştirilmesine katkıda bulunan çok sayıda federal ve devlet biyoetik komisyonları bulunmaktadır. Örneğin 1970 lerde yeni Güney Galler Kanun Reform Komisyonu insan doku aktarımları konusunda uygulamayı ve politikayı etkilemiştir. 1982'de Ulusal Sağlık ve Tıp Araştırmaları Konseyi içinde oluşturulmuş bulunan tıp araştırmaları etik komitesi tıp araştırmalarına yol gösterir olmaktadır. Bu rehberliğe uyum sağlanması, federal tıp araştırması fonunun bir koşuludur. Daha geniş bir grup Ulusal Biyoetik Danışma Komitesi (UBDK) 1988'de sağlık ve sosyal yardım bakanlarının eyalet düzeyindeki ana toplantısı ile kurulmuştur. U.B.D.K 'nın rolü bakanlıklara danışmanlık hizmeti vermektir ve pek çok alandan profesyonellerin katılımı ile oluşmuştur. Özellikle insan üretimi ile ilgili raporları konvansiyonel görüşleri yansıtmaktan daha çok, ana yaklaşımları ortaya çıkarıcı tartışmaları stimüle etmektedir. U.B.D.K. nın çalışmaları, toplum düzeyindeki tartışmalar için de uyarıcı olmaktadır. Kiliseler, feminist organizasyonları, özürü grupları ve biyoetik merkezlerin çoğunu içeren baskı grupları... U.B.D.K. çalışmalarını çeşitli platformlarda tartışmaktadır. Tıp araştırmaları etik kurulunun ve ulusal biyoetik danışma komitesinin fonksiyonları 1991 yılında "Avustralya Sağlık Etik Komitesi" olarak ve Ulusal Sağlık ve Tıp Araştırmaları Konseyi içinde birleştirilmiştir. Öncüleri Avustralya sağlık etik komitesi de disiplinlerarası üyeliklere sahiptir. Görevleri politika geliştirmek ve halk eğitimi yanısıra kurumların etik komitelerini izlemeyi de içermektedir. 1992 yılında ulusal parlamento Avustralya Sağlık Etik Komitesi'nin (ASEK) statüsünü daha geniş üye içerecek biçimde değiştirmiştir. Aynı zamanda komite daha geniş anlamda toplumsal danışmanlık yapacaktır ve sorunlara rehberlik etme konusunda ulusal sağlık ve tıp araştırmaları konseyine ışık tutacaktır. ASEK bütün toplumu temsil eden bir görünüm vermektedir. Ama topluma oldukça liderlik ettiği söylenebilir. ASEK'in devlet parlamentoları ve komiteleri tarafından verilmiş biyoetik özellikli kararlara karşı lobiler oluşturmakta olduğu da belirtilmelidir.

ASEK ulusal düzeyde iş yaparken, sağlık bakım uygulamalarını ve araştırmalarını düzenleyici yapısal sorumluluklar Avustralya eyaletlerine aittir. Bundan dolayı, eyalet düzeyi biyoetik etkinliğinin en fazla görüldüğü: ayrıntılı halk tartışmalarını uzlaşma aramayı, politika üretmeyi ve yasama işlemini kapsamaktadır. Eyaletlerde çok sayıda soruşturma komitesi oluşturulmuştur ve 3 eyalette sağlık çalışanlarından ve öteki profesyonellerden ve halktan kişilerin katıldığı yasalarla belirlenmiş komiteler bulunmaktadır. Bu komitelerin pek çoğu genetik manipülasyon , aydınlatılmış onam, üreme teknolojileri gibi tek ve özel başlıkları ele almaktadır.

BREZİLYA

Brezilya'nın ulusal sağlık konseyi biyoetik konularını kendi içinde görüşmektedir. 1937'de kurulmuştur, ama 1990 yılında hükümet yetkililerini, sağlık hizmetlerini sunanları, tüketicileri ve araştırmacıları içerecek biçimde yeniden organize edilmiştir. Ek olarak 1957 yılında Sağlıkta Profesyonel Konseyler organizasyonunun bir parçası olarak kurulmuş bulunan "tıbbi federal konsey" hükümetten bağımsız olarak çalışan doktorların profesyonel bir kurumudur. Hekimler için bir etik kodu uygulamaktadır ve profesyonellere yol gösteren birkaç bölgesel konseyi de idare etmektedir.

ÇEKOSLOVAKYA

1989 devrimi ile ortaya çıkan Çek Cumhuriyeti 1990 yılında Ulusal Tıbbi Etik Komisyonu (UTEK) kurmuştur. U.T.E.K çok sayıdaki etik kurulların etkinliklerini idare etmektedir. Burada daha önceki Çekoslovakya'dan kalan hastanelerde ve diğer sağlık bakımı ünitelerinde bu konuda çalışmalar yapılmıştır. U.T.E.K. 28 üyeden oluşmaktadır. Bu üyeleri Sağlık Bakanlığının bilimsel konseyinin başkanı atamaktadır ve ayrıca 2 personeli vardır. Üyelerinin kişisel uğraşlarının ve ideolojilerin önemi yoktur ve para almazlar. U.T.E.K. ayda bir toplanır, bu toplantılara halkın katılımı söz konusu değildir.

ÇİN

Çin'de Sağlık Bakanlığı ojeni yasası konusunda bir tasarı hazırlanması için Ad Hoc uzman danışma komitesi olsa da, Çin'de genel bir biyoetik komisyon bulunmamaktadır. Ad Hoc kurul 20 tane bilim adamı hekim ve biyoetikçiden oluşmuştur. Bakanlık sağlık bakımındaki teknolojik gelişimlerden kaynaklanan sorunlar için politika üretmek üzere sürekli bir komite oluşturmayı planladığını belirtmiştir. Çin Sosyal Bilimler Akademisi adı altında hükümete danışmanlık veren akademik ve politik bir kurum da vardır. Bu program biyoetik sorunlar hakkındaki çeşitli ulusal konferansları destekler, bazen de Sağlık Bakanlığı tarafından desteklenir.

DANİMARKA

Günümüzde Danimarka'da 2 ulusal biyoetik komisyonu bulunmaktadır. Bunların ilgi alanları örtüşmekte ve bazen uyuşmadıkları konular bulunmaktadır. Merkezi Bilimsel Etik Komite (MBEK) 1978'den beri çalışmaktadır. İnsan denekleri üzerindeki araştırmalarla ilgili Helsinki Bildirgesi'nin oluşturulmasında katkıda bulunmuştur. Ve taslağı hazırlayanlardan biri Danimarka M.B.E.K'sının üyesidir. Helsinki Bildirgesi nde insanları içeren klinik ve laboratuvar ve bütün tıp araştırmalarını idare etme sorumluluğu çok iyi tanımlanmıştır. M.B.E.K. başlangıçta hükümetten bir bakan ve gönüllü profesyonel grupların işbirliği yoluyla çalışmıştır. Ama 1992'de yasal bir otorite kazanmıştır. Günümüzde her bölgesel insan denek araştırma merkezinden biri

araştırmacı, diğeri meslek dışı olmak üzere iki temsilciyi içermektedir. M.B.E.K. ilkelere ihtiyaç duyulduğu düşünülen vakalarda tartışılabilir öneriler ortaya sürmektedir. Sağlık Bakanlığı tarafından insan denekleri içeren araştırmalar hakkında 1989 yılında yayınlanmış olan rapor araştırma komite sisteminde yürürlükteki yasalar açısından önemli bir etki yapmıştır. Aynı zamanda 1991'de Danimarka tıp araştırma konseyi "bilimsel ah-laksızlık" konusunda bir rapor yayınlamak üzere bir çalışma grubunu da toplamıştır. 1988 yılında parlamento biyoetik sorunlarının daha geniş biçimde sınıflandırması için Danimarka Etik Konseyini oluşturdu. Konsey sağlık bilimlerindeki etik sorunlar konusunda parlamentonun öncelikle danışmanı idi. Ancak M.B.E.K tarafından ele alınan araştırma ile ilgili sorunları değerlendirmiyordu.

Konsey, toplum düzeyinde tartışmaları hareketlendirebilmek konusunda çok belirgin bir çaba göstermiştir. Bu açıdan dünyadaki öteki benzerlerinden çok daha farklı bir biçimde görülmektedir. Konseyin 17 üyesi vardır. Bunlar belirgin olarak meslek dışı kişilerdir ve cinsiyet ayrımı dengelidir. Raporlar konsey üyeleri tarafından yazılsa da, konsey oldukça geniş bir personele sahiptir. 3'ü profesyonel kişilerden oluşan bir ekip bulunmaktadır. Kısa dönemler için akademisyenleri de içermektedir.

Konseyin toplum eğitimi çabaları değişik düzeyde girişimleri kapsamaktadır. Örneğin ölümün tanımı konusunda ve insan gametlerinin korunmasının yarattığı etik sorunlarda konsey sadece halka yönelik oturumlar, toplantılarla yetinmez, televizyonla da bölgesel tartışmalar yapılmasını desteklemektedir. Bunların yanısıra yüksek okullara ayrıntılı eğitim materyalini dağıtır, ödül kazanmış fikirlerin ulusal TV'de ve sinemalarda gösterilmesi kitapçık ve broşürlerin yapılması ve halk kitaplıklarına gönderilmesi ve genç insanlar için yaratıcı yarışmaların düzenlenmesi gibi etkinlikler de vardır. 3 yıl içinde binden fazla makale yayınlanmıştır. Bunun yanısıra çok sayıda editöryal de bulunmaktadır. Büyük olasılıkla Danimarka'da toplumun homojenliği ve küçük olmasına bağlı olarak genel popülasyonda biyoetik konularına duyarlılık başarılı bir biçimde artmıştır. Konseyin beyin ölümü konusundaki çalışmaları, bir takım yanlış anlamalarla açıklanmış olsa da, halk arasında yaygın bir tartışmanın varlığı yararlı olmuştur.

Ölümün tanımı konusu da konseyin bulguları M.B.E.K. üyeleri tarafından eleştirel biçimde değerlendirilmiştir. Bunun yanısıra iki komisyon, araştırma ve öğretim amaçları için beyin dokusunun saklanması konusunda iki konseyin uyumlu olması doğrultusunda bir direktif vermiştir.

FİLİPİNLER

1987'de Filipin Sağlık Araştırma Geliştirme Konseyi "insan denekler içeren biyomedikal araştırmalar için ulusal rehberlik" adında bir kitap yayınlamıştır. Öte-

ki konular arasında öncelikle bu sorun hakkında bir ulusal etik komite ve kurumlarda da inceleme komiteleri oluşturulmuştur. Bu komiteler öncelikle araştırma etkinliklerinin etik açıdan eleştirilmesi ile ilgilidir ve yanısıra öteki tıp ve sağlık bakımı uygulamalarındaki sorunlarla da ilgilenmeleri beklenmelidir. Ulusal etik konularında hekim olmayanlar çoğunluğu oluşturmaktadır: bir ev kadını, bir dava vekili, bir çevre bilimci, bir sosyal bilimci, bir diş teknisyeni, bir tıp araştırmacısı ve hekimler birliğinden bir temsilci bu konuda araştırmaktadır. Ulusal etik komiteye üye olmak Filipinlerde daha önceleri hekim merkezli olan etkinliğin, daha geniş halk kitlelerince yayılması eğiliminin bir göstergesidir.

FİNLANDİYA

Finlandiya Ulusal Araştırma Etik Komitesi hükümetle sürekli danışmanlık hizmeti verecek bir organ olarak 1991'de kurulmuştur. Önerilerde bulunmak, hükümete gerekli konularda uzman görüşleri vermek, araştırma etiğini geliştirmek, uluslararası araştırma etiği organizasyonlarına katılmak ve hükümeti araştırma etiği sorunları hakkında bilgilendirmek ile yükümlüdür. Komite bilimsel alanları ve araştırma etiği alanında yetkili hükümet otoritelerini temsil eden 10 üyeden oluşur. İlk komitenin üyeleri 1995 yılına kadar atanmışlardır. Bu tarihte yeni üyeler belirlenecektir. 1991 yılında Sosyal İşler ve Sağlık Bakanlığı tarafından ulusal sağlık ve refah ajansı için bir etik danışma komitesi kurulmuştur. Bu komitenin 1994'e kadar hizmet verecek 20 üyesi ulusal sağlık ve refah ajansının genel direktörü tarafından seçilmiştir. Grup biyoetiği geliştirir ve etik sorunlar hakkında öneriler getirir. Formel bir gücü bulunmamakta, ama tüzük ve yasa önerebilmektedir.

FRANSA

Fransa'da yaşam ve tıp bilimleri ulusal etik komitesi (Comité Consultatif National d'Ethique Pour les Sciences de la Vie et de la Santé- C.C.N.E.) 1983 yılında devlet başkanı tarafından kurulmuştur. İlk ulusal biyoetik komitelerinden birisidir ve biyoetik sorunlar üzerinde ülke görüşlerinin belirlenmesinde merkezi bir rol oynamıştır. Ek olarak Fransa 1980'lerde yerel etik komiteler ile ilgili bir sistem geliştirmiştir. Bu komiteler A.B.D.'deki kurumsal örgütler benzeri bir işlev ile başlıca insan araştırmaları üzerinde odaklanmıştır. Yerel etik komiteler 1990 yılında ulusal bir düzenlemeye uğramıştır. Ama C.C.N.E.'den bütünüyle bağımsızdırlar.

C.C.N.E.'nin tüp bebek, biyoloji, hemşirelik, sosyal bilim, etik, felsefe ve din alanlarından 41 üyesi bulunmaktadır. Bunlardan 15 tanesi kadındır. Üyeler uğraş zamanlarının büyük kısmını C.C.N.E.'ye ayırmış olmalarına rağmen para almamaktadırlar. Personel miktarı azdır. Komite INSERM'de (Ulusal Sağlık ve Tıp Araştırmaları Enstitüsü) toplanmaktadır. Toplantılar kapalı otu- rumlarda yapılmaktadır. Biyoetik sorunlarını toplumun

dikkatine sunmak için her yıl iki günlük topluma açık sempozyumlar yapılmaktadır.

C.C.N.E.'nin görevi "görüş oluşturmak" olarak tanımlanmıştır. Bu sorunlar C.C.N.E.'ye ya hükümet üyeleri veya meclis başkanları veya araştırma kuruluşları tarafından yöneltilebilmektedir. Bugüne kadar C.C.N.E. otuzun üzerinde rapor ve demeç hazırlamıştır. Başlıcaları insan denekleri üzerinde denemeler, embriyo araştırması, genetik testler, fetal dokuların tıbbi işlemlerde kullanılması, kiralık annelik, iş yerlerinde ilaç alışkanlığının test edilmesi ve cinsiyet belirlenmesi işlemleridir.

C.C.N.E.'nin geniş kapsamı, görüşlerin ve ilgi alanlarının çok farklı açılardan ele alınmasına izin vermektedir. Sadece belli başlı biyoetik sorunlar hakkında çalışmalar yapmakla kalmamakta, aynı zamanda hastaneler ve mahkemeler arasında ortaya çıkan günlük tartışmalarla da ilgilenmektedir. Görünüş ve prestiji oldukça yüksek olan C.C.N.E.'nin yıllık halk toplantıları devlet başkanının da desteği ile gerçekleştirilir ve tartışmalar ve sonuçlar basında geniş bir biçimde yer alır.

Sonuç olarak, Fransız Parlamentosu oturumlarında açıklık kazanan ve şimdi Senato'da beklemekte olan biyoetik konusunda geniş bir kanun tasarısı gerçekleştirilmektedir. 1992'de başkan düzeyinde oluşturulmuş bulunan bir Ulusal Tıbbi Etik Merkezi bulunmaktadır. Ama henüz hiç toplantı yapmamıştır.

GÜNEY AFRİKA CUMHURİYETİ

Güney Afrika tıbbi araştırma konseyi, tıp araştırmaları için etik açıdan rehberlik yapmaktadır. Gözden geçirilmiş bir doküman 1993 sonlarında yayınlanacaktır. Güney Afrika yasa komisyonu yakın zamanda "kiralık anne" konusunda bir taslak rapor yayınlamıştır.

HOLLANDA

Hollanda'da 1977'den beri bir biyoetik komisyonu bulunmaktadır. Çevre sağlığı ve toplum sağlığı alanlarında hükümetin bilimsel danışmanlığını yapan sağlık konseyi, sağlık etiği ve sağlık yasaları konusunda süreklilik taşıyan bir komisyonu desteklemektedir. Commission on Health Ethics and Health Law (CHEHL) sağlık konseyi tarafından organize edilmiş konuya özel "Ad Hoc" komitelerin olgularını hükümete ileten sürekli bir danışma grubudur. CHEHL'nin tümü bilim adamı olan sayıları 10 ila 20 arasında değişen üyeleri bir yılda 6 kez kapalı oturumlar halinde toplanmaktadır. Güncel olarak sağlık komisyonunun başkan yardımcısı CHEHL'ye başkanlık etmektedir. Grupta iki hukukçu ve bir etikçi de bulunmaktadır. Ulusal biyoetik komisyonları arasında sadece CHEHL'nin 1991 yılında parlamentoda bir değerlendirme geçirmiş olduğu ve sonuçta onaylanmış olduğu bilinmektedir.

1989 yılında Sağlık Bakanlığı tıp araştırmalarının etik yönlerini izleyecek bir merkezi komite oluştur-

muştur (KEMO) ve Sağlık konseyi içerisinde düşünülmüştür. "KEMO" etik, yasal ve sosyal sorunlara yol açan tıp araştırmalarının değerlendirilmesinde rol alan ulusal bir danışma komisyonudur. Sağlık bakımı veren kurumlardaki yerel tıbbi etik örgütlenmelerine doğrudan önerilerde bulunur, fakat hükümete danışmanlık verme konusunda bağlayıcı değildir. 1989'a kadar KEMO iki ayda bir toplanmıştır ve dört yerel etik komiteden gelen başvuruları cevaplandırmıştır.

1991 yılında KEMO ilk yıllık raporunu yayınlamıştır. Bunun yanısıra Hollanda Sağlık Bakım Organizasyonu Federasyonu ve Hollanda Kraliyet Tıp Birliği de biyoetik konusunda etkindirler.

İNGİLTERE

İngiltere'de biyoetik konusu pekçok yoldan ve pekçok kurum aracılığıyla politikaya dahil olmuştur. Tıbbi araştırma konseyi özellikle insan araştırmaları üzerinde odaklanmış bir etik yayın serisi çıkarmaktadır. Biyoetik konseyleri arasında en tanınmış olanı 1982-1984 yılları arasında embriyo ve üreme teknolojileri konusunda çalışan Vvorcock komitesidir. Bu komite Sosyal Güvenlik Bölümü'ne bağlı olarak çalışmıştır. Onun önerileri yeni yasal düzenlemelerin biçimlenmesinde çok etkili olmuştur. Son zamanlarda Lordlar Kamarası bir grup sorun için, bir seçilmiş Tıbbi Etik Komitesi oluşturmaktadır.

İngiliz Hekimler Birliğinin bir Tıbbi Etik Kurulu vardır ve hekimlere çok sayıda yol gösterici makaleleri yayınlanmıştır. Ek olarak Genel Tıp Konseyi'nin insan organlarının ticareti hakkında yol gösterici bir yayını bulunmaktadır. Yine de öteki Avrupa uluslarına aykırı bir biçimde hükümet geniş bir alana yayılmış ulusal bir biyoetik komisyonunun oluşturulmasına yönelik önerileri reddetmiştir.

Hükümet herbiri özgün bir sorunla uğraşacak çok sayıda komitenin kurulmasını tercih etmektedir. İngiltere'nin seçkin biyoetikçileri ulusal bir komisyonun bulunmamasından yakınmaktadır ve onlar Avrupa düzeyindeki konferanslarda, kongrelerde önemli sorunlar hakkında sınırları çizilebilir, belirlenebilir ve izlenebilir bir "İngiliz eğiliminin" olmadığını dile getirmektedirler. Böylece bir İngiliz komisyonunda ortaya çıkan özel bir çözüm izlenmektedir. Profesyonel, bilimsel, yasal ve tüketici gruplarının yoğun katılımı ile. aynı zamanda "Nuffield Vakfı'nın da katkısıyla 1991'de özel bir kurum kurulmuştur. Nuffield Biyoetik Konseyi Avrupa'nın diğer yerlerindeki hükümetlere bağlı biyoetik örgütlere benzer bir işlevi yerine getirmektedir, 15 üyesi bulunmaktadır.

Nuffield Konseyi biyoetik politikalarına katkıda bulunan pek çok organizasyonun arasındaki koordinasyonu arttırmayı amaçlamıştır. Aynı zamanda yeni sorunları tahmin edebilmek, halkın sorunların farkında olma düzeyini yükseltmek de amaçları arasındadır. Birkaç çalışma grubu oluşturulmuştur, bir yetkili sekreterlik ve iki yönetici yardımcısı personeli oluşturmaktadır.

"Nuffield Biyoetik Konseyi" özel bir organizasyon olarak ele alındığında düzenleyici rolü bulunmayan sadece danışman niteliğindedir. Yine de vakfın girişimi hükümet tarafından olumlu karşılanmıştır. Bir üye personel hükümetten maaş almaktadır ve konsey İngiliz Biyoetik topluluğunun "ulusal sesi" gibi değerlendirilmektedir. Aslında yapısı ve süreçleri ele alındığında konsey hükümet tarafından oluşturulmuş gibi iş yürütmektedir. Yine de pek çok Avrupa Biyoetik Forumu hükümetlerarası niteliktedir ve hükümetin resmi memurları İngiltere'yi temsil ederler. Bundan dolayı İngiliz hükümeti "Nuffield Konseyinin kararlarına uymaktadır. Öyle ki, biyoetik sorunlar üzerinde hükümetler arası görüşmelerde konseyin otoritesi belirgindir, bu durum öteki Avrupa ülkelerinde aynı değildir.

İSPANYA

Sağlık Batcanlığı biyoetik konusunda bir ulusal komite kurmayı düşünmekle birlikte, bu tartışmalar şimdilik askıdadır. Bakanlığın multidisipliner danışma konseyi pek çok biyoetik sorun üzerinde çalışmıştır. Ve yine hükümet destekli pek çok ad hoc komisyon biyoetik alanında çalışmıştır. 1990 yılında ilaçlarla ilgili olan klinik denemelerde ve araştırma projelerinde hastane etik komiteleri tarafından onaylanma zorunluluğunu getiren bir yasa çıkarıldı. Bundan dolayı İspanya'da hastane etik komitelerinin sayısı hızla artmaktadır. İspanyol Hekimler Birliği de biyoetik konularıyla Deontoloji Komisyonu yoluyla uğraşmaktadır.

İSRAİL

İsrail Sağlık Bakanının Genel Direktörlüğü ışığında Helsinki Bildirgesinin getirdikleri üzerinde yeniden görüş geliştiren bir komite daha sonra yasal olarak da tanınmıştır. Bu komite İnsan deneyleri üzerindeki araştırmaların çok duyarlı bir alan olduğunu vurgulamaktadır. Bir başka alan insanın genetik koduna yönelik deneylerdir ve son yıllarda komitenin çalışmaları üreme tıbbında odaklanmıştır. Aynı konu Sağlık ve Adalet Bakanlıkları tarafından ortaklaşa oluşturulmuş bulunan yeni bir komisyon tarafından da değerlendirilmektedir. Ek olarak İsrail Tıbbi Etik Derneği'nin kendi komiteleri de bulunmakta ve bunlar farklı konularda çalışmaktadır.

İSVEÇ

İsveç'in Ulusal Tıbbi Etik Konseyi 1985'den beri çalışmaktadır. Hükümete danışmanlık yapmaktadır ve Sağlık ve Sosyal İşler Bakanlığı'na bağlı olarak çalışmaktadır. Konseyin 18 üyesi vardır. Bunlardan yedisi parlamento üyesidir ve ayrıca çeşitli organizasyonların temsilcileri yanısıra sanat, din ve etik uzmanları da bulunmaktadır. Konseyin görevi başlıca tıbbi etik sorunlarına ışık tutmak ve bilim ile toplum ve siyasetçiler arasında bir bağ kurmaktır. Konsey uğraşacağı başlıkları kendi inisiyatifleriyle seçebilir. Kapalı oturumlarda toplan-

maktadır, fakat etik sorunları halkın dikkatine sunmak için etik günleri de düzenlemektedirler.

Ek olarak İsveç hükümetinin oluşturduğu çok sayıda ad hoc komiteler bulunmaktadır. Bu komiteler için önce bütçeler hazırlanmaktadır. Söz konusu komiteler raporlar yayınlamakta ve bazen yasama gücünü etkilerler, 1987 yılında Sağlık ve Sosyal İşler Bakanı transplantasyon konusunda bir özel İsveç Komitesi atamıştır. Bu komite çok sayıda rapor yayınlamıştır. İsveç Tıp Araştırmaları Konseyi bireysel araştırma projeleri ile ilgilenen yerel araştırma etik kurullarını denetleyen bir merkezi etik komiteyi de oluşturmuştur.

İSVİÇRE

Günümüzde İsviçre'de geniş bir biyoetik komisyonu bulunmamaktadır. Ancak 1986 ve 88 yılları arasında toplanmış bulunan bir uzmanlık komisyonu ("AMSTAD" komisyonu) insan genetiği ve üreme teknolojileri konusunda İsviçre İçişleri ve Adalet Bakanlıklarına bağlı olarak kurulmuştur. Yeni üreme teknolojilerinin sosyal, etik ve yasal etkilerini tartışmak, suistimallere dikkat çekmek ve hükümete önerilerde bulunmak bu komisyonun görevi olmuştur. 21 üyelik grup 17 kez kapalı oturumlar halinde toplanmış ve raporunu 1989 yılında yayınlamıştır. Ek olarak İsviçre Tıp Bilimleri Akademisi hükümete bağlı olmayan merkezi etik komisyonunu sürdürmektedir. Bu komisyon pek çok etik sorun hakkında komisyonlara yol gösterici yayınlar yapmıştır.

İTALYA

Bakanlıklar Konseyinin Başkanı 1990'da parlamentoya danışmanlık hizmeti vermek üzere Ulusal Biyoetik Komitesi'ni kurdu. Onun işlevleri, klinik tedavilerin gelişmesinde veya yaşam ve sağlık bilimlerindeki araştırmalardan ilerlemelerle birlikte beliren etik ve yasal sorunlara çözümler önermek ve düşünceler üretmektir. Aynı zamanda kodların oluşturulmasını hızlandırmak ve halka kesin bilgi verilmesini sağlamakla zorunludur. Genetik tedavisi ve biyolojik materyallerin güvenliği konusunda bazı kararnameler yayınlamıştır. Komitenin 36 üyesi çeşitli disiplinlerden seçilmiştir ve 4 tanesi İtalyan Tabipler Birliği'nin de aralarında bulunduğu profesyonel organizasyonları temsil etmektedir. Komite kapalı oturumlar halinde toplanmaktadır ve profesyonel elemanı yoktur. Komite gerekli olduğu zaman oylama yoluyla bir konsensusa ulaşmaya çalışır ve ondan fazla rapor üretmiştir.

1990'da Başbakan bilimsel araştırmalarda insan embriyosunun konumunu ve yardımcı üreme tekniklerini de içeren etik ve yasal sorunlar üzerinde mevzuatı üretecek bilim adamlarından, hukukçuların, felsefecilerden ve yasa teknisyenlerinden bir çalışma grubu kurmuştur. Ek olarak İtalyan Ulusal Araştırma Konseyi'nin biyoetik komitesinde 11 üyesi bulunmaktadır. Pek çok özel tıp gruplarının da bu komitede üyeleri vardır.

Örneğin; İtalyan Nöroloji Derneği ve Fertilité - Sterilité Derneği'nde olduğu gibi,

JAPONYA

Japonya'da daimi bir biyoetik komisyon bulunmamaktadır. Ama Japonya'da çok tartışmalı bir konu olan organ aktarımı ve beyin ölümü üzerine başbakana bağlı bir "ad hoc" komite kurulmuştur. Görüşmeleri halka kapalıdır. Ocak 1992'de komite beyin ölümünün tanımı konusunda, birtakım ayrılıklarla birlikte, onaylanmış bir rapor yayınlamıştır. Ek olarak Japonya'nın "human genom" projesinin etik sorunlar açısından ele alınması için fonlar tarafından desteklenmekte olduğu belirtilmiştir. Ve 20 kişiden oluşan etik, yasal ve sosyal çalışma grubu oluşturulmuş ve iki uluslararası konferansın tarihi belirlenmiştir.

KANADA

Kanada hükümeti içerisinde ve birkaç eyalette biyoetik konuları kanun düzenleme komisyonlarının önerdiği biçimde çalışmaya başlanmıştır. Özel olarak, Federal Yasal Düzenleme Komisyonu biyoetik sorunlarının tartışmasına geniş katkılar getirmektedir. Ayrıca, şu anda dağılmış bulunan Kanada Bilim Konseyi Biyoetik konusunda birkaç çalışma üretmiştir. Temmuz 1984'de "insan denekleri içeren araştırmalara yönelik çalışma grubuna" bağlı olarak Kanada Tıp Araştırma Konseyi'nde sürekli Etik Araştırma Komisyonu kurdu. Bu grup, dışardan konsültasyon almayı da kabul etmektedir ve insan denekleri içeren araştırmalar konusunda Tıbbi Araştırma Konseyi'ne (MRC-Medical Research Council) rehberlik yapmaktadır. MRC resmi rehberlikleri kabul etmektedir ve bütün araştırmalar, onlarla uyum içinde olmayı gerektirmektedir.

İnsan Araştırmaları Ulusal Biyoetik Konseyi 1989 yılında MRC, Kanada Sağlık ve Sosyal İşler Bakanlığı ve Kraliyet Koleji tarafından kurulmuştur. Bu organ danışman bir gruptur, biyomedikal ve insan denekleri içeren araştırmalarda etik standartlarına ulaşmayı hedefler.

Konsey rehberlik yapar, birtakım kurumlara ait araştırma etiği organizasyonlarına danışmanlık hizmeti verir ve araştırma etiği alanında profesyonellerin ve halkın eğitimini yönlendirir.

Yasal olarak kurulmuş olan bir başka girişim Yeni Üreme Teknolojileri Kraliyet Komisyonudur. Bu komisyon sadece özel bir konseye ve başbakana karşı sorumludur. Bu komisyon Kanada politikalarını yetkili ve geniş kapsamlı bir düzenleme ile gözden geçirmekten sorumludur. Söz konusu politikalar, şu andaki ve yakın gelecekteki üreme teknolojileri konusundaki uygulamaları, yasaları ve tutumları da içine alan politikalar olarak anlaşılmalıdır. Bütün kraliyet komisyonlarında olduğu gibi ekonomik açıdan iyi destek almaktadır. Öyle ki, dünya biyoetik komisyonları arasında bu açıdan iyi durum-

da olan komisyon olduğu bildirilmektedir, (20 milyon Kanada dolarından fazla ya da her vatandaş için yaklaşık 1 CN dolar). Komisyona bir hekim başkanlık etmektedir. Başka alanlardan dört üyesi ve geniş bir profesyonel ekibi bulunmaktadır. Dış bağlantı ve sözleşmelerle elde edilen verileri değerlendiren 100'den fazla geniş kapsamlı araştırmayı desteklemektedir. Aynı zamanda pek çok halka açık toplantı ve oturumlar düzenlenmektedir. Kraliyet komisyonu öteki konular hakkında "ad hoc" veya zamana bağlı temeli olan bir başka örgütlenmeyi de gerçekleştirmiştir.

LÜKSEMBURG

1988'de Lüksemburg Hükümeti yaşam ve sağlık bilimleri için Ulusal Etik Danışma Komisyonu kurmuştur. Bu komisyon devlet bakanlığına ve hükümete bir danışma kurumu gibi hizmet etmektedir. Kendisinin başlattığı veya hükümetin ricası ile dahil olduğu disiplinlerarası çalışmaların yaşam ve sağlık konularında ortaya çıkan çeşitli sorunların etik yanlarını çözümlenmekle sorumlu bulunmaktadır.

MACARİSTAN

1987 yılında Macar Bilimsel Sağlık Konseyi tarafından "Bilim ve Araştırma Etik Komitesi" adında bir kurul oluşturdu. Hekimleri, teologları ve hukukçuları içeren 20 kişilik komite Macaristan'da insan denekleri ile ilgili araştırmalar konusunda öncü bir durumdadır. Bölgesel ve araştırma etik komitelerini koordine eder ve araştırma etiği için görüş birliğine varılmış ilkeleri tanımlar ve yayımlar. Parlamento içinde Sosyal, Sağlık ve Aile Refahı Komitesi 1990 yılında sağlık teknisyenlerinden, sosyologlardan ve felsefecilerden oluşan 16 kişilik bir biyoetik komisyonu kurmuştur. Bunun, yasama için kanun yapıcılara danışmanlık verici bir forum olduğu görülmektedir. Yılda 4 kez toplanmaktadır. Ancak bu toplantılar biçimsel olarak duyurulmamaktadır ve halk tarafından bilinmemektedir.

MALTA

1989'da Sosyal-Politika Bakanlığı bir Ulusal Etik Sağlık Komitesi kurulmuştur. Hükümet aynı zamanda yaşlıların ömrünü uzatmak ve gelişmede yaşlı nüfusun etkisinden kaynaklanan olumsuz etkileri azaltmak için program ve politika üretme ile ilgilenmektedir.

MEKSİKA

Meksika'da 1992'de kurulmuş olan Ulusal Biyoetik Komisyonu Sağlık Bakanlığı tarafından idare edilmektedir. Komisyon başkanı sağlık bakanlığı sekreterliğinde yürütmektedir.

Komisyon 10 üyeden ve yetkili bir genel sekreterden oluşmaktadır ve bütün sağlık uğraşlarından üyeler vardır. Aylık olarak düzenli toplantılar ve gerektiğinde oturumlar gerçekleştirilmektedir. Amaçları; araştırma, toplum eğitimi ve mevzuat için önerilerdir. Tıbbi sorun-

ların yarısına bu kurum çevre sorunlarına yönelik olarak da çalışmaktadır.

NORVEÇ

1989'da Norveç Parlamentosu 3 tane Ulusal Araştırma Etik Komitesinin kurulmasına ilişkin bir yasa çıkarmıştır. Bunlardan birisi olan tıp araştırma etiği komitesi yasal bir temeli bulunmayan bir komitedir. Ve öteki ikisi sosyal bilimler, bilim ve teknoloji alanlarında çalışmak üzere düşünülmüştür. Tıp araştırma etiği ulusal komitesinin dokuz üyesi vardır. Bunlardan ikisi de parlamento üyesidir. Geçmişte komite tıp araştırma konseyine bağlı olmakla birlikte, şimdi bağımsız statüdedir. Teolog biyoetikçi, bir sekreter ve bir danışman komitenin profesyonelleridir. Ek olarak Ulusal Sağlık Etik Komitesi hasta haklarının ve sağlık bakım oranlarının araştırmasını önermiştir. 1989 yılında parlamento Tıp Araştırma Konseyine Oslo'da bir biyomedikal etik merkezi kurulması için 16 milyon kron verilmesini uygun görmüştür.

POLONYA

Biyomedikal Araştırmalar Etik Komitesi 1977 yılında Sağlık ve Sosyal Bakım Bakanlığı tarafından kurulmuştur ve hâlâ etik konularında aktiftir. Bunun yanısıra, aynı bakanlık tarafından, 1982 yılında insan denekleriyle yapılan araştırmaları denetleyici bir komisyon oluşturulmuştur. Bu komisyon insan denekler içeren araştırmalar konusunda uygun politikalar üretmektedir. Aynı bakanlıktan bir hekimin başkanı olduğu bu komisyonun öteki üyeleri bakan tarafından atanmaktadır. 1991 yılında yine Sağlık Bakanlığı'nın Bilimsel Konseyi içerisinde Araştırma Etik Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon yılda bir kez kapalı oturumlar halinde toplanır; insan denekler üzerinde araştırma konusunda yasal düzenlemelerin anahatlarını hazırlamak, tartışmak ve insan denekleri kullanan araştırmaları incelemek gibi görevleri vardır. Bunun yanısıra yerel araştırma etik komitelerini eleştirebilen komisyon, bu konuda bulgularını yayınlamaktadır.

PORTEKİZ

Parlamentonun girişimini izleyerek ulusal hükümet 1990 yılında Yaşam Bilimleri Ulusal Etik Konseyi'ni kurmuştur. Grup her yıl başbakana yeni teknolojilerin insan yaşamına uygulanması ve ilgili klinik ve sosyal yansımaları konusunda raporlar hazırlamaktadır. Üyeler beş yıllık süre için seçilmektedir. 20 üyenin 10 tanesi tıp profesörü veya belirli dalların uzmanları olan doktorlardan oluşmakta; 4 hukukçu, 3 felsefeci, bir biyolog, bir mühendis, bir katolik teolog öteki üyeleri oluşturmaktadır. Konseyin başkanı Başbakan tarafından seçilmektedir. 6 üyesini parlamento seçmekte ve kalan 14 üye bakanlıklar ile bilimsel ve profesyonel kurumlar tarafından seçilmektedir. Aylık toplantılar halka kapalıdır, ama düzenli olarak basın toplantıları yapılmaktadır. Konsey görüş birliğine ulaşmak için uğraşmaktadır, ama

karşı şerhleri de yayınlamaktadır. Konseyde resmi yönetici olarak bir kişi bulunmaktadır.

ROMANYA

1990 yılında, Tıp Bilimleri Akademisi "45 yıllık komünist rejimin geride bıraktığı sayısız noksanlığı gidermek için" bir biyoetik konseyi oluşturmuştur. Bu komitenin hekimleri, psikologları ve rahipleri içeren 20 üyesi bulunmaktadır; şimdiki başkanı bir genetikçidir. Üyeler yılda 4 kez toplanırlar ve herhangi bir ücret almazlar. Komite Sağlık Bakanlığı'nın aktif ötanazyi yasallaştıracak olan yasa tasarısının geri çekilmesinde ve pediatri, cerrahi, endokrinoloji gibi çok sayıda kliniklerde biyoetik grupların oluşturulmasında önemli rol oynamıştır. Tıp etiği ve biyoetik konularında konferanslar düzenlemektedir ve Romanya tıp fakültelerindeki okul ders programlarının geliştirilmesine yönelik girişimleri vardır.

RUSYA

1992 yılında Rus Bilimler Akademisinin ve Rus Tıp Bilimleri Akademisi'nin girişimiyle "Rus Ulusal Biyoetik Komitesi" kurulmuştur. Onun başlıca görevi biyomedikal araştırma ve uygulama alanındaki son gelişmelerden kaynaklanan etik sorunları belirlemek ve tanımlamaktır. Komitenin rolü yol gösterici yeni düzenlemeler veya yasalar formüle etmek, biyoetik sorunlar hakkında raporlar hazırlamak olsa da, daha çok danışmanlık biçimindedir. Komite biyoetik sorunları hakkında toplum düzeyinde tartışmaların yapılmasını ve halkın bilgilendirme ihtiyacının olduğunun bilincindedir. Ve geniş bir perspektifte danışmanlık yapabilmeyi, önerilerde bulunabilmeyi ve raporlar yayınlatabilmeyi ummaktadır. Komitenin ilk etkinliği, bilimsel deneylerde kullanılan hayvan deneklerin korunması için bir komisyon kurmak olmuştur. 1991 yılında Unesco'nun da desteklemesi ile komite biyoetik konusunda uluslararası bir sempozyum düzenlemiştir. Ek olarak Moskova'da 1990 yılında bir Biyomedikal Etik ve Yasa Merkezi kurulmuştur. Merkez Rus tıbbında ortaya çıkan sorunlar hakkında düzenli olarak disiplinlerarası tartışmalar yapılmasını sağlamaktadır ve Rusya devlet başkanına biyomedikal araştırmalar konusunda bütün Rusya ile ilgili bir komitenin oluşturulmasına yönelik bir öneriyi sunacaktır. Bu komite etik değerlendirmeleri ve mevzuat düzenlemelerini yapacaktır, medikal ya da akademik otoriteler tarafından denetlenmesi sözkonusu değildir.

TÜRKİYE

Türkiye'de 1930 yılında çıkan bir yasa ile kurulmuş olan Yüksek Sağlık Şurası Sağlık Bakanının seçtiği 9 profesyonelden oluşmaktadır. Bu konsey biyoetik sorunlar hakkında birtakım etkinliklerde bulunmaktadır, ama çalışmalarını yayınlamamaktadır. Yakın gelecekte Sağlık Bakanlığı içerisinde insan denekleri konusunda rehberlik yapabilecek Merkezi «Etik Komite kurulacaktır.

YENİ ZELANDA

Yeni Zelanda'da biyoetik sorunlar konusunda sorumlu olarak hükümete bağlı tek kurum bulunmaktadır. Bu kurum 1990'da kurulmuş olan Sağlık Araştırmaları Konseyi Etik Komitesidir. Söz konusu komite araştırma ile ilgili etik sorunlarda Sağlık Araştırma Konseyi'ne danışmanlık verir. Aynı zamanda hastanelerde olduğu gibi öteki kurumlarda bulunan etik komitelere standart işlemler ve üyelik gibi konularda da danışmanlık yapmaktadır. Yeni Zelanda'da etik komitenin başkanı ve üyelerinin en az yarısı sağlık uğraşlarındandır. Hükümetin bir başka etkinliği yardımcı üreme teknikleri gibi konularda görevlendirilmiş kurullar eliyle raporlar hazırlanmaktadır. Aynı zamanda bir Ulusal Sağlık Etik Komitesi oluşturulması da düşünülmektedir. Adalet Bakanlığı'nın "Kanun Reformu Bölümü" etkin bir biçimde çalışmaktadır ve 1985 Mart'ında yapay üreme teknolojileri konusunda bir rapor yayınlamıştır.

YUNANİSTAN

1987 yılında tıbbi etik konularıyla ilgilenen kişiler tarafından hükümetlerden bağımsız bir grup (Helenik Tıbbi Etik ve Deontoloji Derneği) kuruldu. Dernek Toplum Sağlığı Bakanlığı'nın "Ulusal Tıbbi Etik Merkezi" oluşturmasını ve Yunanistan'daki her hastanede bir etik kurulun kurulmasını sağlamak için önemli bir rol oynamıştır. Aynı zamanda bu topluluk üyeleri sağlık, hukuk ve teoloji alanlarından olan ve tümü sağlık bakanı tarafından seçilen bir Ulusal Tıbbi Etik ve Deontoloji Kurulu'nun oluşturulmasına ilişkin yasal süreçleri gerçekleştirmeyi de başarmıştır.

Biomedical Ethics in US Public Policy, Appendix A, International Bioethics Initiatives, Office of Technology Assessment Congress of the United States, p.43-52, June 1993.